

SÁRI B. LÁSZLÓ

sari.laszlo@pte.hu

ORCID: 0000-0002-3772-9167

KAPPANYOS András. *Túl a sövényen*. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2021. 291.

A szerző korábbi, akadémiai doktori értekezéséként megvédett *Bajuszbügre, lefordítatlan: Műfordítás, adaptáció, kulturális transzfer* (Budapest: Balassi Kiadó, 2015) című könyvének köszönhetően Magyarországon is egyre erőteljesebben van jelen a fordítástudomány kulturálisnak nevezhető irányultsága, melyet leginkább a forrás- és a célnyelvi szöveg kulturális kontextusára irányuló fokozott figyelemmel jellemezhetnénk. Kappanyos András *Túl a sövényen* című friss munkája ehhez szolgál fontos adalékokkal, kiegészítésekkel, részben a *Bajuszbügre* érvelésének továbbgondolása révén. „Ordítson még egyszer!” – fogalmazza ezt meg a könyv mottója Shakespeare *Szentivánéji álom*jából Arany fordításában, s a szerző az utólagos kiegészítés látszatát keltő szövegben is fontos munkára vállalkozott. Eldöntötte – hogy mi is Zubolyjal mondjuk –, hogy „Ide nekem az orosz-lánt is!” Kappanyos abban a szerencsés, és irodalomtudományi körökben egyenesen kivételes helyzetben van, hogy nem csupán vizsgálja a fordításokat magyar vagy idegen nyelveken (elsősorban angolul és franciául), hanem fordít is, s nem csupán a csoportmunkában elkészített *Ulysses*-átdolgozást köszönheti neki a magyar olvasó, de számos egyéb szöveget, hogy csak a nekem legkedvesebb fordítást említsem, Kurt Vonnegut *Kékszakkállát*. A jelen kötet már csak a szerző e kettős, műfordítói és irodalomtudományos gyakorlatának okán is két nagyobb egységre, egy analóg conceptalbum A és B oldalainak megfeleltetett részre tagolódik (10).

Az első rész (A) a kulturális fordítástudomány azon problémáit tárgyalja, melyek a különböző, más és más kontextusban „kis” és „nagy” nyelveknek, kultúráknak és irodalmaknak az egymáshoz képest relatív távolságából a műfordításnak a szakfordításhoz képest is speciálisnak tekinthető feladatából adódnak. Itt tárgyalja Kappanyos az első fejezetben a nyelvi és kulturális távolságok, illetve a kulturális hierarchia problémáját, melyek a ma-

gyar nyelv és irodalom kapcsán fokozottan és különösen jelentkeznek. A második fejezet a fordítástudományon belül kialakult három nagyobb irány – a nyelvészeti, a kultúratudományi és a metafizikai – egymáshoz való viszonyait, hasznosulásukat és hasznosíthatóságukat tekinti át. A harmadik az irodalmi közvetítés hierarchizált viszonyait és az általuk közvetített (vélt vagy valós) elvárásoknak a fordításokra gyakorolt hatását tárja fel. A negyedik a szemantika és a pragmatika határán a fordítások tropológiai aspektusát vizsgálja: tulajdonképpen azt, hogy hogyan azonosít(hat)unk trópusokat a forrászövegben, s hogyan kísérlelhetjük meg ezeket fordítani. Mi a helyzet akkor, ha a szöveg fordításának tétje – mint a műfordításban – a nyelvi forma? Az ötödik fejezet tér ki részletesen az eredeti kimozdítására a kulturálisan/kulturálisnak tételezett időben és térben (a fordítás mindig anakronisztikus és anatópikus: a fordítás időben utólagosan keletkezik, és egy másik nyelvbe és kultúrába mozgatja át az eredetit), hogy aztán a hatodik fejezet foglalja össze a szerző versfordításról szóló – véleményem szerint maximálisan méltányolandó – téziseit. Ez a fejezet utal leginkább vissza és előre is: Szegedy-Maszák Mihály, Somlyó György és Nádasdy Ádám meglátásaihoz, a Jakobson–Riffaterre vitához kapcsolódva finoman polemizál velük, továbbá fontos kiegészítéseket fűz nem csupán a kulturális fordítástudomány elképzeléseibe, a „kis” nyelvekre történő fordítás által kínált nézőpontból, de megelőlegezi a második rész (B oldal) javarészt gyakorlati példákról szóló esettanulmányait is.

A kötet B oldalának gyakorlati példái nem pusztán fordításkritikai irányultságúak, hanem – és ez a szerző dicséretére legyen mondva – Kappanyos András inkább létező fordítói gyakorlatokat vizsgál: az *érdeklő*, hogy ezek a gyakorlatok milyen előfeltevéseken nyugszanak, mennyiben sikeresek saját célkitűzéseik megvalósításában, és hogy a különböző fordítói stratégiák *mindezek tükrében* hogyan értékelhetők. Vagyis a fordítói gyakorlat során szerzett tapasztalat itt egyrészt a fordítás nehézségei miatt a fordító iránti empátiában nyilvánul meg, ahogyan például a *Chatisztika* címet viselő fejezet hosszasan igyekszik bemutatni Baudelaire fordítóinak egymástól jelentősen eltérő, más és más színvonalon és különböző célkitűzést megvalósító fordításait, s kitérni a szövegek által alkalmazott megoldások egymáshoz is mért

értelmezésére, hogy aztán ebből az áldozatos munkából kerekedjen ki a különböző típusú fordítások (műkedvelő, professzionális, tudósi, költői, macskarajongói stb., illetve mindezek kombinációinak [205]) „chatisztikai” leírása. S hogy mindebből a körülményesnek tűnő megközelítésből nem csak a magyar fordítói hagyományok korrekciós kísérletének merőben elméleti elképzelése emelkedik ki, de Kappanyos maga is aktív résztvevője – fordítóként is – a fordításról szóló kortárs diszkurzusnak, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a könyvben megjelenő attitűd, mely egyrészt egészen különböző fordítói gyakorlatokat is elismer, és maga is fordítással járul hozzá ennek a hagyománynak az átalakulásához. Három példa kínálkozik ide a könyv érveléséből, melyből kettő a már emlegetett *Chatisztika* című fejezetben található, egy pedig még az A oldal utolsó fejezetében. Kappanyos a Baudelaire-vers angol nyelvű fordításait nem csupán a különböző fordítói attitűdök taxonómiájának kinyerésére használja, hanem meg- és felmutat egy, a magyarból szinte teljességgel hiányzó tradíciót, a tudományos igényű készített prózafordítás valós, például oktatási igényeket kielégítő hagyományát. (Ilyen magyarul a Péti Miklós fordításában és jegyzeteivel ellátott *Visszanyert Paradicsom*: John MILTON, *Visszanyert Paradicsom* – *Paradise Regain'd*, ford., az angol szöveget előkészítette, elő- és utószó, jegyz. PÉTI Miklós [Budapest: Jelenkor Kiadó, 2018].) A második példa az, hogy a fejezet tétje nem csupán a(z angol) fordítói hagyomány sokszínűségének a felmutatása (akár a magyar gyakorlattal szemben, melynek erősségeit a szöveg máshol és másképp látatja), hanem Kappanyos maga is készít egy magyar nyelvű változatot Baudelaire verséből, s ennek a szövegnek az eredetihez való viszonyáért maga a fejezet szavalt. És végül nem csupán az a „fordított Benjamin” írható Kappanyos könyvének javára (Benjamin elhíresült fordításról szóló tanulmánya az általa fordított kötet előszavának íródott, Kappanyos versfordítása inkább afféle csattanó a fejezet végén), hanem *A versfordítás oktathatóságáról* szóló töprengés is, mely a fordítóképzések realitásainak ellenében is képes megfontolandó pedagógiai lehetőségeket felvetni.

Ha nem mondana ellent a könyv fordítással kapcsolatos szemléletének, akkor akár azt is kijelenthetnénk, hogy minden, a műfordítás gyakorlatába magát így vagy úgy, műkedvelőként, profi-

ként, de akár kritikusként is beleártó irodalmárnak kötelező olvasmánya kellene legyen *A sөvényen túl*. S nem pusztán a könyv haszna okán, hanem mert a legjobb esszé-hagyományokat követve szerzőjének belátásai mellett humorérzékét is fel-felvillantó, kimondottan szórakoztató és elgondolkodtató olvasmány.

 HELIKON

ALBERT SÁNDOR

albert@lit.u-szeged.hu.

ORCID: 0000-0002-0230-2526.

Florence LAUTEL-RIBSTEIN, sous la direction de. *Des mots aux actes: Traductologie, philosophie et argumentation*. Paris: Classiques Garnier. 2021. 237.

Ez a gyanúsán általános című tanulmánykötet a SoFT, a Francia Fordítástudományi Társaság folyóiratának 2021/10. száma. De nemcsak a címe (*A szavaktól a tettekig*) tűnik túl általánosnak, hanem az alcíme is. Amint az alig több mint egyoldalas szerkesztői előszóból (13–14) megtudjuk, a kötetben szereplő szerzők többsége részt vett azon a két konferencián, amelyeket 2019 júniusában és 2020 decemberében rendeztek az artois-i egyetemen a filozófia és a fordítástudomány (traduktológia) kölcsönhatásáról, elsősorban érvelésmódjuk szempontjából. Az ott elhangzott előadások egy részének írásos változatát tartalmazza ez a kötet. A konferenciákon az előadók azt az útvonalat (*itinéraire*) próbálták meg bejárni, amely a filozófiai érvelésmódból (*argumentation philosophique*) kiindulva az érvelésmód fordításán (*traduction de l'argumentation*) keresztül a traduktológiai érvelésmódhoz (*argumentation traductologique*) vezet. A szerkesztő mindezt az előszóban így fogalmazza meg: „Ez a kötet egyszerre, egymással összefüggésben tárgyalja a traduktológiai érvelésmódot és filozófiai megalapozását, valamint azokat a fordítási problémákat, amelyeket ez az érvelésmód óhatatlanul felvet” (13).

Nyilvánvaló, hogy a fordításról szóló gondolkodás, érvelés(mód) csakis filozófiai diszkurzus lehet, hiszen a fordítás összes lényeges problémája alapvetően *filozófiai* kérdés. Az azonban már nem ennyire világos, hogyan lehet *fordítani* a filozófiai